

Modernsest helinast

Juhan Liivi meetod

Sõnad helisevad. Helin on meie hing.¹

Ikka Liivist mõeldes kerkib küsimus: kas temast kujunes välja ehe modernist või mitte? Kui jah, siis oleks nooreestlased juba teised. Püüan vastust varjavast met-sast üle vaadata, puude taga järve näha.

Modernismist on kõneldud seda ja toda, mina lähtun „kunst kunsti pärast” põhimõttest. Pihta saadi sellele ideele juba XVIII sajandi romantismis. XIX sajandi lõpuks oli arusaam, et luuletusi luuakse eeskätt luuletuste endi pärast, juba laialt levinud ja sai doktriiniks. Vahel kiputakse seda printsiipi piiratult mõistma kui dekadentlikku ühiskonnast põgenemist, kuigi seost on. Küsimus ei ole siiski tekstide sisus – kajastagu see sise- või välismaa- ilma –, vaid poetika esmaseks tõusmises. See tähendab luulekeele – väljenduse, vormi, kompositsiooni – seadmist ees-märgiks, olgu laulu teema milline tahes. Sisulised – valdavalt lüürilised – osutused ja luulekeele enesele osutused toimivad eri väljadel, kuigi tihedas seoses ja teineteiseks üle minnes. Saadakse teadlikuks luule kahetisest eesmärgist: sisulise sisu koostööst vormilise „sisuga”. Luuletuse esmaseks mõtteks on ikkagi luuletus ise, autoreferents. Kui miski on kunst, siis on ta seda eeskätt iseenda pärast ja pärast. Vorm on esmasem, sellega suheldakse kõigepealt, sisu tuleb sellega kaasa. Sisu teenib kunstilist tervikut kui teksti kõrge-

mat ehk sügavamalt eesmärgi. Sisu sõnum põlistatakse sõnakunsti jõul – see on tema tasu luules osalemise eest.

Kui Koidula luule paleuseks oli isamaa-line õndsus, siis Juhan Liivi elumõtteks sai õigesti luuletamise tegu. See on pikk samm edasi. Kahe verstaposti vahel asub Jaan Bergmanni poetikakool ja Eesti Kirjameeste Seltsi emakeele erakond, millest noor Liiv usinasti õppust võttis. Nooruki esimene avaldatud kirjatöögi, koolipoiste anonüümne krutski „BALT-LASTE PJJRKJWJ” (1881), eesti esimene kirjanduslik müstifikatsioon Carl Robert Jakobsoni ajalehes Sakala vahel harrastatud akrostihhoni žanris (mis küll Eesti Postimehes ilmus ärarikutult ja hiljem oma-korda rikkus Liivi vaimset tervist), annab aimu tema õpihimust ja poliitika poeti-kast.²

Vend Jakob Liivi algatatud „Väike-Maarja parnassile” ei pruukinud teadmata olla XIX sajandi teise poole prantslaste luuleparnassi ja nende järeltulijate olemas-olu. „Waino-lilleded” (1866) kaasaegse ööbiku Baudelaire’i ja talle järgnenud Verlaine’i, Rimbaud’ ning Mallarmé nime võidi kuskil kohata, kes teab. Saksa kultuuri vahendusel kajas kauge maailmakirjandus otsapidi vastu ka Virumaal. Vahetust ees-kujust oleks siiski vara rääkida, küll aga maailmaluule prestiižist, mida kroonisisid Schiller, Goethe ja Heine. Mispärast hakati ennast lõbusalt parnassiks kutsuma? Aus-tusest antiigi vastu muidugi, kuid kas

¹ Juhan Liivi käsikirja „Ääremärkused” moto. EKM EKLA, f 163, m 2:19, l 1; J. Liiv, Vulise ojakene rohkem. Publitsistika ja kriitika. Koost T. Kirs. [Rupsi:] Liivi Muuseum, 2024, lk 224.

² Eesti Kirjameeste Seltsist välja astunud. – Eesti Postimees 7. X 1881, lk 159. Ajalehe vastutav toimetaja oli Ado Grenzstein. Vt J. Liiv, Eesti Kirjameeste Seltsist välja astu-nud. – J. Liiv, Vulise ojakene rohkem, lk 20; F. Tuglas, Juhan Liiv. (Kogutud teosed 12.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2013, lk 59.

see läks veel millegagi riimi? Läbi seinapragude hakkas maarahva koolitaredesse imbuma maailmaluule tuuli. Järgmisena lasti juba värske õhk aknast tупpa. Võeti õppust ja jätkati omatahtsi, nagu mõisteti.

Armastatud koolmeistri, külamüstik Jakob Tamme mõjul hakkas Väike-Maarja koolipoiss Anton Hansen 1890. aastatel ilma- ja luuleruumi helinat märkama. Sellest „ärgeanud häälest” arenes välja Tammsaare eepiline süvamuusika. Teetähiseks said essee „Keelest ja luulest” (1915) ja sfääride muusika teooria jutustus „Varjundid” (1917). Olen seda filoloogiliselt analüüsinud³ ja selle üle on väidelnud doktor Maarja Vaino.⁴ Eks Liivi „Vari” olnudki kujuneva Tammsaare tüvitekst.

Friedebert Tuglasele toetudes võib arvata, et Pandivere parnaslaste – Jakob Liivi, Peeter Jakobsoni ja Kaarel Krimmi (hiljem lisandusid Mihkel Kampmann, Jakob Tamm, Otto Münther ja Juhan Elken) – kirglik luulesõprus mõjus teadmisjanusele Juhanile kosutavalt. Tema 1910. aastal kirjutatud omaeluloolist luuletust „Helin” ei pea siinkohal osundamagi, seda teatakse peast. Tsiteerigem teist ilmutavat, proleptiliselt õige tammsaarelikku (dateerimata) pala „Muusika”: „Kuskil peab alguskokkukõla olema, / kuskil suures looduses, varjul. / On tema vägevas laotuses, / täheringide kauguses, / on tema päikese sära sees, / lillekeses, metsakohinas, / emakõne südamemuusikas / või silmavees – / kuskil peab surematus olema, / kuskilt alguskokkukõla leitama: / kust oleks midu inimese rinda / saanud ta – / muusika?”⁵

³ **A. Merilai**, Tammsaare *aga-ometi*. – Keel ja Kirjandus 2015, nr 5, lk 297–315. <https://doi.org/10.54013/kk690a1>

⁴ **M. Vaino**, Irratsionaalsuse poeetika A. H. Tammsaare loomingus. (Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid 26.) Tallinn: Tallinna Ülikool.

⁵ **J. Liiv**, Sinuga ja sinuta. Koost A. Vinkel. Tallinn: Eesti Raamat, 1989, lk 238.

Juhan Liiv lähenes maailma sisemisele muusikale analüütiliselt ehk karmil käel. Oma metoodilises programmis „Ääremärkused” (arvatavasti 1911)⁶ seab ta luuletajale – teksti kudujale – selge, veel mitte tärnanud saksa fenomenoloogiat ennetava ülesande. Nähtused peavad ise kõnelema, helisema-kõlisema, mitte meie nende eest: „Kas seda kõike midu saab, kui et ise piinlik külm, nägemata olla, et asjad, kehad, objektid seda enam meie asemel kõneleksid. Keha kehale vastu paistaks, mitte meie ise. Asjad, kehad, konstruktsioonid helisevad. Helin on meie hing, mis nägemata juhtis. Meie teha, kui osavad me siin kangrud oleme hinge kangast kudes – kunsti kujutades. // Ole sõnades nii lühike, et teine enam lühemat vormi võtta ei või. Siis on kirjeldus ülevaatlik. // Mõtlemine on raske. Sõnad peavad seda nõnda kergeks tegema, kuida iial võimalik. // Tunde hingus on hell. Sõnad peavad teda hellatada, osatada oskama. // Lai põld paistab – eetika. Kuid see on ise asi. // Nõnda palju alamate ridade sissejuhatuseks. // Sõnad on noodipääd – kõnelevas kunstis. Meie peame neid trehvata oskama.”⁷

Mõjutuste otsijal tuleb ses seoses kergeti ette Paul Verlaine'i „Luulekunsti” („Art poétique”, 1874/1884) kuulus algusvärs: „De la musique avant toute chose” ’muusika(s)t ennekõike’. Johannes Semperi tõlge annab selle poemi sisust ja kõlast aimu.⁸ Kui aga originaali kõrvale võtta ei ole, ei saa hästi aru, miks neid ähmaseid ja kenitlevaid salme nii tähtsaks peetakse. Siiski: kas võis Juhan Liiv sellest manifestist midagi kuulnud olla? Pärnis mõeldamatu

⁶ **T. Kirs**, Juhan Liivi kriitiline pärand. – J. Liiv, Vulise ojakene rohkem, lk 16–17.

⁷ **J. Liiv**, Ääremärkused. – J. Liiv, Vulise ojakene rohkem, lk 224.

⁸ **J. Semper**, Luulerännakuid II. Luuletõlkeid. (Teosed XI.) Tallinn: Eesti Raamat, 1976, lk 34–35.

see ei tundu, kuivõrd too autorist ja tekstist üle kasvanud ning iseseisvunud lendlause levis nakkavalt üle ilma, muutudes eriti populaarseks vene sümbolistide seas. Nii või naa: muusika esmasuse idee oli Liivile, kes tahtis koguni muusikuks saada, õige meelepärase. Luule kui sügav muusika – selline seeme läheb kergesti idanema, tarvis vaid ootavasse mulda torgata. Kuigi Verlaine'i teksti literatuurne rafineeritus olnuks eesti „lihtsale” looduslaulikule, vastuoksa, õieti vastik. Ometi sobinuks uut kunstitunnet kuulutav maksimimelisel, olgu siis kõrvaga kuuldult või silmaga nähtult või ennekuulmatult-nägematult.

Tuglas paneb oma Liivi-monograafias Verlaine'ile kolm korda näpu peale. Sealt paistab juba muster, mis viitab, et Liivil võis „Art poétique'i” avavärsist aimu olla. Esimesena mainib Tuglas⁹ kriitik Oskar Ugartit, kes juhtis oma Liivi tõlgenduses tähelepanu, et juba A. Piirikivi „Esimeses luuletustes” (1877) parafraaseeritakse sedasama fraasi: „Muusika mõnu sul juhtigu sõnu! / Kannelde kahinad kandgu neid süles, / Tõstgu neid tiivadel tähteni üles! / Juhtigu sõnu sul muusika mõnu!”¹⁰ Grenzsteini jaoks jäi too mõttesalm tsüklist „Laulikutele” tegeliku juhisenä tühjaks sõnakõlksuks. Ei olnud tal selleks mõnuks kuigivõrd kuulmist ega rütmitunnet. Aga toona, kui ilukirjandust ilmus harva ja huviliste tähelepanu oli terav, torkasid taolised informeeritud read lugejatele silma ja kõrva. Kui Tuglas ei oleks sellele tähelepanu juhtinud, ei satuks tänapäeval säherduse tähendusrikka kõrvutuse otsa ega leiaks tera üles hiiglama makulatuurimäest.

Grenzstein, kes ainult ei lugenud, vaid mõistis ka kirjutada saksa ja prantsuse keeles, ei maini aga Verlaine'i nime kuskil. Ega tee seda Liivgi. Kujuneva poeedi vähestest eeskujudest maailmaluules saab

⁹ F. Tuglas, Juhan Liiv, lk 310.

¹⁰ A. Piirikivi, Esimesed luuletused. Tartu: Schnakenburg, 1877, lk 32.

hästi aimu tema kirjadest Liisa Goldingule aastail 1885–1893. Ta ei maini neis ühtki prantslast ega venelast, vaid südamele ligi on Schiller, Goethe, Heine ja pisut Ferdinand Freiligrath.¹¹

Teise kõneka paralleeli pakub Tuglas seoses Verlaine'i riimikriitikaga, mille vasteks ta peab mitut Liivi iroonilist „raudriideis lõbutsemise” riimilist aforismi, kuigi nendega jäävat „passiivselt algupärane” Liiv oma mõeldavale eeskujule tugevasti alla: „Saapaid tehtaks' liimigagi, – / luuletakse riimigagi!”¹² Kui positivistlik seos oleks olemas, siis millise allika kaudu nõnda äratuntav motiiv omale külge võeti? Aga eks ole poeetika ühtlasi rahvaluule vorm, levides aegade algusest muu hulgas anonüümselt. Ja kõik ei peagi juhtuma vahetu kontakti kaudu. Mõtted on objektiivsed relatsioonid (me ei mõtle neid ise välja, vaid taipame – nagu õpetas analüütilise filosoofia isa, Liivi kaasaegne Gottlob Frege): tulevad ühele pähe, tulevad ka teistele.

Kolmas kõrvutus tundub eriti magus. See on vaat et tõkelise muganduse juhtum. Tuglas hindab,¹³ et vahest Liivi „kai-neimad read, mis kostavad kui abitu lapse palve, üksikuna sünges metsas”, on luuletus „Tule, öö pimedus”:

Tule, öö pimedus,
võta mind sülle!

Minu päike ei tunne mind,
öö jäänd mulle.

Ainust tähte säääl pole,
minul on kole.

Varja mu üle.¹⁴

¹¹ J. Liiv, Mu kallid Liisi. Tartu: Ilmamaa, 2000, nimeloend lk 241–249.

¹² F. Tuglas, Juhan Liiv, lk 322; J. Liiv, Sinuga ja sinuta, lk 335–336.

¹³ F. Tuglas, Juhan Liiv, lk 328.

¹⁴ J. Liiv, Sinuga ja sinuta, lk 169.

Ahvatlev on see viide sellepärast, et Tuglas¹⁵ toob selle kõrvale Verlaine'i krestomaatilise luuletuse „Sügav must uni...”, mis jätab Liivi vastest üsna koopia mulje:

Un grand sommeil noir
Tombe sur ma vie:
Dormez, tout espoir,
Dormez, toute envie!

Je ne vois plus rien,
Je perds la mémoire
Du mal et du bien...
O la triste histoire!

Je suis un berceau
Qu'une main balance
Au creux d'un caveau:
Silence, silence!¹⁶

„Otsetõlge” esimesele ja viimasele salmile sest kurvast pimedast loost, kus lüürilisel minal kaob mälu nii halvast kui ka heast, oleks: „Pikk must uni / laskub mu elule. / Maga, kõik lootus, / maga, kõik iha! // Ma olen häll, / mida kiigutab käsi / hauakambri võlvi all: / vaikust, vaikust!”¹⁷

Nii prantslase kui ka eestlase tuksuv rind otsis rahu ja vaikust. Eraldi väärrib tähelepanu viimase värsi sõnakordus *Silence, silence!*, mille vasteks sobib *Tasa, tasa!*. Liivi tõlkijad Jüri Talvet ja H. L. Hix viitavad „Lumehelbekese” ingliskeelses ümberpanekus selle *tasa*-korduse võimalikule prantsuse algupärale: *Silence, silence!*¹⁸ Esialgu ma selle kõla võõristasin, aga nüüd pean hääks tõlkeleiuks, mida võiks hääldada frankofoonselt.

¹⁵ F. Tuglas, Juhan Liiv, lk 328.

¹⁶ P. Verlaine, Selected Poems. Tlk M. Sorrell. (Oxford World's Classics.) Oxford: Oxford University Press, 2009, lk 108–110.

¹⁷ Vt F. Tuglas, Juhan Liiv, lk 460.

¹⁸ J. Liiv, Selected Poems in Estonian and English. Tlk J. Talvet, H. L. Hix. London–Chisinau: JustFiction Edition, 2024, lk 36–37.

Kiusatus on siinkohal mainida oma-enda assotsiatsiooni, Arvo Pärdi „Eesti hällilaulu”: „Kuss-kuss, kallike”. See toob kaasa põneva etümoloogilise seose: too tit-tede kussutamise tore fraas laenati mõisarahva keelest maarahva keelde ju otse prantsuse guvernantide suust (pr *couche!* 'maga!, tasa!, vait!'; sks *kusch!* 'kuss!').

Olen veendunud, et Pärdi tintinnabulimeetod ehk armasta-iga-lillekest-nooti ulatub põhijuurt pidi Liivi analüütilise lahutamise-poetikani, mis väärib igat osakest-sõnakest eraldi ja püüab need vabastada mürast. Tulevane maailmahelilooja oli sellesama ühele tuumale taandumise mõttega kokku kasvanud juba aastaid enne oma kuulsa algupärase stiili ristseid: „Kogu tarkus seisneb ainult taandamis ja üleliigse äraviskamises.”¹⁹ Kahe geeniusse vaimustav sarnasus on vaja lähema vaatluse alla võtta. Liigutav, et „Lumehelbekesega” samal, 1891. aastal avaldas Liiv lähedase sisuga essee „Äiu, äiu, kussu, kussu!”. Selles oli ta läbi lillede (enese)irooniline, sest tuttu suigub hoopis „kallis – kirjan du s!”²⁰ Niimoodi võib melanhooolselt langev lumehelbeke lisatähenduse saada: nii Liivi luule kui ka kogu eesti kirjandus aegluubis uniselt liuglemas.

„Tule, öö pimedus” on Vinkli dateerimata, aga 1891. aastast alates värskest Oleviku ajakirjanikuna, avanes Liivil võimalus tutvuda vastutava toimetaja ja väljaandja Ado Grenzsteini kodu saksakeelsete köidetega. Veelgi avaramat valikut pakkus kolleeg Karl Eduard Söödi raamatukogu.²¹

¹⁹ Looming ja aeg. Arvo Pärt. 10. IX 1968. – ERR. Arhiiv. <https://arhiiv.err.ee/audio/vaata/looming-ja-aeg-looming-ja-aeg-06-arvo-part,41:37-43:34>.

²⁰ J. Liiv, Äiu, äiu, kussu, kussu! – J. Liiv, Vulise ojakene rohkem, lk 155–156.

²¹ T. Kirs, Juhan Liivi luulekäsitlus essee „Ääremärkused”. – Keel ja Kirjandus 2022, nr 10, lk 885–890. <https://doi.org/10.54013/kk778a1>

Ilmselt just viimase mõjutusel hakkas Liiv saksa keele kaudu tõlkima vene Burnsiks nimetatud Aleksei Koltsovi luulet. Värske kirjandusdoktor Tanar Kirs tõdeb: „Just Koltsovi tõlkimise ajal jõudis Liiv n-ö omana tunnetatud luuletehnika juurde ja kirjutas esimesed sellised luuletused, mida hakatakse hiljem seostama eesti luuleuendusega [---]. Needsamad tekstid (nt „Lumehelbeke”, mis ilmus ajalehes 1891) pidid olema ka Liivi koostatud, aga hävitatud raamatus ja luuletaja nägemuses kokku kõlama Koltsovi tõlgetega.”²²

Erinevalt maalähedasest ja populaarsest Koltsovist ei kohanud Verlaine'i nime eesti trükisõnas enne Noor-Eestit. Alles Ridala, Semperi ja Tuglase tegevusel hakkas tasapisi sügenema tema retseptiooni, aga pigem juba Siuru kontekstis.

Seega Tuglase hüpoteesid on kasulikud. Või tõlgendas ta siiski omatahtsi üle ja luges teise loomingu sisse, mida seal ei leidu? Talvet möönab, et Tuglas ei mõistnud Liivi lõpuni. Ta toob näiteks iseloomuliku juhtumi 1905. aastast, kui biograaf viis närvikliinikus Liivile vastilmunud „Noor-Eesti” I albumi. Ta näitas sealthukusega Ridala impressionistlikku luuletust „Talvine õhtu”, mille eeskujuks võib pidada Verlaine'i „Sügise laulu”. Aga uhke patsient „ei pidanud seda üldse luuletuseks!”²³ Selline näide paneb tõepoolest küsima, kui võrd me kirjanduslik paavst mõistis Liivi uenduslikku meetodit. Kui ta oleks rohkem taibanud, vaadanuks ta kriitilisema pilguga Ridala epiteedihangede peale („Üle hämara, varjudest tume, / õrna ja sinava lume / heidab veerev, kustuv päike / punava läike”). Liiv oli ju „surmapõlgutusega” säherduse liialdamise vastu, nagu ta

hiljem kirjutab manifesteerivas käsikirjas „Ääremärkused”: „Kuidas üks vale hää! terve muusikatüki rikub, nõnda iga ilmaasjata sõna keelemuusika, ta jõu. Ühendamine ehk lahutamine olgu piinlik puhas, et mitte üks ilmaasjata sõna päämõtte esitajat ära ei lõdvenda, väsita.”²⁴ Seega vastumeelse poetikaga teksti nina alla hõõrumine võis tema õnnetule hingele õige haiget teha. Et ei saada temast aru saamaski: „suikumise ja näotuse paik, / vaimuilm nii hämaras, vaik” („Eile nägin ma Eestimaad!”, 1904).

Nii jõuangi tulles Liivi **meetodi** küsimuse juurde. Kas ta oli põrunud ullike või eesti kõige metoodilisem luuletaja? Talveti ja Kirsi analüüside järel on selge viimane, ehkki Liiv jõudis nii kõrgele tasemele alles pingelise mõttetöö tulemusel ega jaksanud alati oma taset hoida. Oleme tänu võlgu Tuglasele ta hoole ja talletamise eest, aga viibutame siiski näppu: Liiv oli kõigest hoolimata aktiivselt algupärane ja seda mitte näha on solvav.

Oleme Tanar Kirsile tuhandest tänulikud varase modernisti meetodile tähelepanu juhtimise eest Liivi käsikirja „Ääremärkused” käsitlemisel.²⁵ Sellega saab kiita ka Richard Alekõrs, kes tõi esimesena välja Liivi poetika kesksed märksõnad *lahutamise* ja *ühendamise*.²⁶ Alekõrre toel leidis Liivi meetodi üles Hando Runnel, kes mõtiskleb Liivi lahutava sonaaditehnika üle Peep Puksi filmi „Juhan Liivi lugu” (1975) jaoks kirjutatud stsenaariumi saatesõnas.²⁷ Alekõrs oli ühtlasi esimesi, kes adus Tammsaare eepilist süvarütmi

²⁴ J. Liiv, *Ääremärkused*, lk 229.

²⁵ T. Kirs, Juhan Liivi luulekäsitlus essees „Ääremärkused”, lk 883–903.

²⁶ R. Alekõrs, Luulest ja kujundist. Mõtteid Juhan Liivi värsside ümber. – Keel ja Kirjandus 1960, nr 11, lk 653–666; vt ka nr 10, lk 590–604.

²⁷ H. Runnel, Juhan Liivi lugu. – H. Runnel, *Ei hõbedat, kulda*. Tallinn: Eesti Raamat, 1984, lk 283–310.

²² Samas, lk 889.

²³ J. Talvet, Juhan Liivi luule. Monograafia. Tallinn: Tänapäev, 2012, lk 28.

ja lähenes tema stiilile muusika mõistete abil.²⁸

Kirs oletab, et Liiv võis tutvuda kujundi-, stiili- ja kompositsiooniteooriaga Karl Hoffmanni kõrgkooli retoorikaõpikute (1859, 1860, 1873, 1875) kaudu. „Liiv on vastu kirjanduse ümmargustele lausetele, mis hajutavad või sulatavad kokku erinevate kompositsiooniliste üksuste piirjooned, nii et lõpuks on raske aru saada, millest tekst kõneleb. Tema jaoks on oluline, et keel teeks hästi nähtavaks teose kõik osised, ning komponentide sellist eristamist mõistab Liiv dissotsiatsioonina. [...] Poeetilise keele olulisimad tunnused on niisiis selgus ja lühidus – eesmärk seega kõige täpsema sõnastusvõimaluse leidmine. Liivi lähtekoht on, et kuigi luuletaja sihiks on vahest küll kõrge luulekeel, kõlav keelemuusika, tuleb alustada lihtsast keelest.”²⁹

Liiv tõesti kasutab Hoffmanni mõisteid, kuid tolle lahutamise ja liitmise käsitlus (sks *Trennen und Verbinden*) on kuiv ja kiretu: üksikult üldisele ja tervikult üksikule ehk triviaalselt analüütilis-sünteesiline.³⁰ Küllap sai Liiv sealt pigem formaalselt inspiratsiooni, sest elu puhus ta neile mõistetele ise sisse – omaenda pingsa mõttetöö ja loomingu tulemusel. Liivi kõige üleliigse äralohutamise nõue lähtub poeetikale olemuslikust vastandamise ja kõrvutamise ehk kontrasti ja analoogia põhimõttest. Teksti tervikuks liitmise pärast ei peagi ent vaeva nägema, kuna sünteesiv ühenda-

mine tekib pärast analüütilisi kõrvutamisi ja kordamisi iseenesest. Poeedi sõnutsi: „Võta kontrastide eel sarnase juurde sarnane, viska kõlbmatu teise poole – tule siis suurelt! // Kuski ei ole sõnade rohkus ja „aga”, „kuid”, ehk mõistete kordamine hirmsam kui sääli – kontrast kadus – ei tea kuhu. Kass söi ära. // Lahuta ja vali, lahuta surmapõlgtusega! Ükskord tõmbab lahutatav end vägivallaga kokku – viib sind ühes – loomine!”³¹

Lahutamise põhimõte jätab alles vaid kõige tuumsema, ülejäänust karmilt loobudes: *igav liiv – tühi väli – taevas pilvine – metsa äärde – tuleb nõmmetee...* (tõmmis luuletusest „Sügise”, 1903). Ridala kaunistuste kuhjamine sellesse minimalismi ei kõlba, mõjub aga värvikalt teisel, muljekireva impressionismi kontekstis. Gustav Suitsu modernism, jällegi, oli vene-sümbolistlik. Tammsaare läks härdaks ta „Kerkokella” kõla peale. Eesti kõige järjekindlamat sümbolisti, usutundelist Ernst Ennot paraku ei mõistnud ei nooreestlased ega Liiv – liiga hämarapärastel mõjus ta hindajate selguseihas.³² Eks linnud laula nagu nokad loodud. Liiv võis ju vahel uhkelt toriseda, aga kahtlemata pidas ta südames lugu, et nooreestlased taastasid ta väarikuse.

Nagu modernistile muiste, sai Liivi elu sisuks kirglik soov kõige luulepärasmalt luuletada. Mis tahes sisu ta käsile võttis, *alguskokkukõla* pidi kõigest läbi helisema. Sellest sai tema „olemine surmaks” Martin Heideggeri mõtteteaduse mõistes. Tõesõnu, ta ennetas ju „olema ütlemise” jõult hilist Heideggerigi: kõnelema hakkab keel, mitte inimene. Ja „viib sind ühes – loomine!”

ARNE MERILAI

²⁸ R. Alekõrs, A. H. Tammsaare teoste lõpp-lahendused. – Eesti Kirjandus 1940, nr 4, lk 145–163.

²⁹ T. Kirs, Juhan Liivi luulekäsitlus essee „Ääremärkused”, lk 897–898.

³⁰ K. A. J. Hoffmann, Rhetorik für höhere Schulen. Zweite Abteilung, Die Lehre von der Erfindung, von der Anordnung, von den wichtigsten Kunstformen der prosaischen Darlegung. Clausthal: Grosse, 1875, lk 52–53.

³¹ J. Liiv, Ääremärkused, lk 226.

³² Vt samas, lk 232, 234.